

PŘÍLOHA 2: PŘEHLED PRVKŮ FINANČNÍ INFRASTRUKTURY A JEJICH CHARAKTERISTIKA

CERTIS

Zúčtovací centrum ČNB provozuje platební systém CERTIS (Czech Express Real Time Interbank Gross Settlement System), který je jediným systémem mezi-bankovního zúčtování v ČR. Systém zpracovává všechny domácí mezibankovní transakce v českých korunách bez ohledu na výši jejich hodnot.

Systém je založen na následujících principech:

- brutto zúčtování v reálném čase (Real-time Gross Settlement, RTGS; tj. zpracování a vypořádání každé operace se provádí kontinuálně v reálném čase);
- přímá účast všech obchodních bank působících na území ČR;
- přímé bilaterální vztahy mezi centrálou dané banky a zúčtovacím centrem ČNB;
- zúčtování probíhá na účtech mezibankovního platebního styku vedených v ČNB (které slouží zároveň jako účty povinných minimálních rezerv);
- neodvolatelnost položek akceptovaných zúčtovacím centrem;
- na účtech mezibankovního platebního styku není povoleno debetní saldo;
- ČNB poskytuje obchodním bankám vnitrodenní bezúročný úvěr na jejich předpokládaný nedostatek prostředků zajištěný cennými papíry banky v systému SKD;
- nekryté platby nejsou ani realizovány ani odmítnuty, ale drženy ve frontě (se dvěma stupni priority) a systém se snaží do konce účetního dne je zaúčtovat;
- zpracování různých typů transakcí (úhrady, storna, neúčtetní výzvy k inkasu, informační položky);
- poskytování úvěru přes noc ze strany ČNB (v případě nesplacení vnitrodenního úvěru);
- zúčtovací centrum zpracovává pouze transakce v českých korunách;
- CERTIS je systém pracující podle zákona o platebním styku, okruh účastníků CERTISu je vymezen v § 38 zákona o ČNB.

Zúčtovací centrum komunikuje pouze s centrály jednotlivých bank. Pro každou banku vede ČNB pouze jeden účet mezibankovního platebního styku. Znamená to, že banky musejí interně zpracovávat data svých poboček a vyčleňovat z toho převody do dalších bank. Jen takové platby mohou být předány do zúčtovacího centra. Interní převody mezi jednotlivými pobočkami dané banky jsou záležitostí této banky a probíhají v její síti bez jakékoliv účasti ze strany zúčtovacího centra ČNB.

Účastníky se zvláštním statutem mohou být na základě bilaterální smlouvy s ČNB i tzv. třetí strany. Jedná se o finanční instituce, které nejsou bankami, ale hrají významnou roli na trhu, jako např. clearingová střediska pro transakce vyplývající z používání platebních karet a společnosti zajišťující zúčtování operací s cennými papíry. Třetí strany nemají v ČNB účet mezi-bankovního platebního styku, ale mohou zúčtovacímu centru předávat (se souhlasem příslušného přímého účastníka) příkazy k převodům prostředků mezi přímými účastníky (např. k vypořádání výsledných sald při transakcích provedených platebními kartami nebo při transakcích na burze cenných papírů).

Na účtech mezibankovního platebního styku není povoleno debetní saldo. Pro zajištění plynulosti mezibankovního platebního styku je bankám k dispozici kolateralizovaný vnitrodenní bezúročný úvěr, který v případě nesplacení automaticky přejde v úročný úvěr se splatností následující den - lombardní repo, úročené lombardní sazbou.

Pokud se některý z účastníků platebního styku dostane do platební neschopnosti, nehrozí nebezpečí rozšíření problémů přes CERTIS na ostatní účastníky systému. Tento systém totiž umožňuje, aby každá zadaná transakce byla okamžitě porovnána se zůstatkem účtu, který má být debetován. Jestliže je na účtu dostatek prostředků, účet je debetován, v témže okamžiku účet banky příjemce je kreditován a transakce je tak ukončena. Není-li na účtu dostatek prostředků, transakce je přesunuta do tzv. zadržené fronty (hold-queue), kde čeká do okamžiku, kdy přijde nová likvidita, nebo do určené doby, často do konce vypořádacího dne, kdy je proveden poslední pokus o vypořádání transakce.

SKD

Česká národní banka je zodpovědná za řízení a provozování Systému krátkodobých dluhopisů (SKD), který nahradil dne 9. 12. 2002 původní systém TKD. SKD zajišťuje zákonem stanovenou evidenci (registr) cenných papírů a vypořádání obchodů s cennými papíry v této evidenci. SKD vede evidenci cenných papírů vydávaných Českou republikou (Ministerstvem financí ČR) a splatných do jednoho roku, krátkodobých cenných papírů vydávaných Českou národní bankou se splatností do šesti měsíců a dalších dluhopisů s dobou splatnosti do jednoho roku (např. dluhopisy České konsolidační). Všechny dluhopisy jsou vydávány v české měně a v zaknihované podobě.

Z hlediska fungování SKD se účastníci dělí na agenty a klienty, klienti se účastní činností SKD prostřednictvím agentů. Klient je právnická nebo fyzická osoba, se kterou uzavřela ČNB smlouvu o účtu majitele cenných papírů v SKD, na kterém jsou evidovány dluhopisy v jeho vlastnictví. Klient může mít v SKD jeden nebo více účtů majitele cenných papírů. Ke každému účtu majitele cenných papírů má klient přístup prostřednictvím agenta uvedeného ve smlouvě. V závěru roku 2003 bylo registrováno 126 klientů v SKD. Agent musí mít vlastní účet mezibankovního platebního styku vedený v ČNB nebo peněžní účet u banky, která má účet platebního styku. Na konci roku 2003 bylo evidováno 23 agentů v SKD.

V den aukce se na základě objednávek klientů prostřednictvím aukčního místa zanesou do evidence SKD rozdělení cenných papírů dané emise mezi jednotlivé účastníky aukce a výnosy, za které se primární prodej v jednotlivých případech bude realizovat, podle postupu, který stanovil emitent. V den emise SKD realizuje primární prodej dluhopisů. Finalita vnitrodenního vypořádání je zajištěna vypořádáním DVP (Delivery versus Payment) přes RTGS (Real-time Gross Settlement System) systém. Zahrnuje převod cenných papírů z účtu majitele cenných papírů prodávajícího na účet majitele cenných papírů kupujícího a úhradu dohodnuté kupní ceny kupujícím prodávajícímu.

BURZA CENNÝCH PAPÍRŮ PRAHA A UNIVYC

BCPP byla založena jako akciová společnost v roce 1992. BCPP obchoduje s cennými papíry na sekundárním trhu. Burza pracuje na členském principu, členové burzy jsou převážně banky, investiční společnosti a obchodníci s cennými papíry. Je dohlížena Komisí pro cenné papíry. (KCP je zodpovědná za regulaci a dohled trhů s CP v České republice.)

K zajištění zúčtování a vypořádání všech obchodů uzavřených na pražské burze byla založena akciová společnost UNIVYC. UNIVYC nemá vlastní členy, ale jeho služby využívají členové BCPP jako přímí účastníci. Ostatní entity mohou využít služeb některého z přímých účastníků.

Samotné finanční vypořádání obchodů zajišťuje UNIVYC prostřednictvím platebních příkazů zasílaných do zúčtovacího centra ČNB (CERTIS), na které je

přímo napojen jako tzv. třetí strana. V UNIVYCu je možné provést vypořádání obchodů s emisemi cenných papírů registrovanými na burze, v případě mimoburzovních transakcí i s emisemi registrovanými pouze pro vypořádání v UNIVYCu. V případě vypořádání zaknihovaných cenných papírů spolupracuje UNIVYC se SCP, kam zasílá příkazy k převodům mezi účty konečných majitelů CP. Zahraniční CP jsou evidovány na klientském účtu UNIVYCu v mezinárodním vypořádacím centru Clearstream, jehož je UNIVYC přímým účastníkem.

Proběhnou-li obě operace ve stanoveném časovém limitu v rámci vypořádacího procesu, hovoříme o modelu dodání cenných papírů proti jejich zaplacení, tzv. delivery versus payment. Některé převody mohou být prostřednictvím UNIVYCu vypořádány formou bezplatné dodávky cenných papírů, tzv. delivery free of payment. U takovýchto transakcí je prostřednictvím UNIVYCu realizováno pouze vypořádání majetkové - tj. dodání cenných papírů, peněžní vypořádání je provedeno mimo UNIVYC.

Z hlediska peněžního vypořádání jsou rozlišovány dva typy členů UNIVYC - přímých účastníků vypořádání, a to bankovní člen (tuzemský nebo zahraniční peněžní ústav s bankovní licencí České národní banky) a nebankovní člen (tuzemský nebo zahraniční obchodník s cennými papíry bez bankovní licence). Bankovní člen má v CERTISu zřízen clearingový účet a jím uzavřené obchody jsou peněžně vypořádávány přímo prostřednictvím tohoto účtu. Jeho účet je pak v rámci vypořádání nákupu cenných papírů debetován či v rámci vypořádání prodeje kreditován příslušnou částkou. Člen nebankovního typu nemá zřízen clearingový účet v CERTISu. Jím uzavřené obchody jsou vypořádávány prostřednictvím clearingového účtu některé z bank. Tato banka se pro nebankovního člena stává tzv. clearingovou bankou, přičemž jejich vzájemný vztah je smluvně upraven. V rámci vypořádání je pak debetován nebo kreditován účet clearingové banky, která je předem o chystané platbě nebo inkasu informována.

K zajištění splatných závazků členů UNIVYCu a k pokrytí rizik plynoucích z burzovních garantovaných obchodů byl zřízen Garanční fond burzy.

RM-SYSTÉM

Vedle SKD a UNIVYCu existuje v ČR ještě třetí systém sloužící k vypořádání cenných papírů, jímž je akciová společnost RM-Systém, působící od roku 1993 jako organizátor mimoburzovního trhu s cennými papíry. RM-Systém byl založen v období kuponové privatizace, v souladu s ustanoveními zákona o cenných papírech a je provozován společností, která prováděla kuponovou privatizaci.

Na rozdíl od burzy cenných papírů není mimoburzovní trh založen na členském principu. To znamená, že na mimoburzovním trhu neobchodují s investičními nástroji členové, kterými jsou zpravidla obchodníci s cennými papíry, ale přímo jednotliví zájemci o koupi nebo prodej investičního nástroje. Zákazníkem se může stát jakákoliv fyzická či právnická osoba bez ohledu na to, zda je občanem České republiky či nikoliv.

Akciová společnost RM-Systém je plně elektronický trh s cennými papíry a je založen na DVP principu. Kreditní a likviditní riziko je eliminováno předobchodní validací, tj. zablokováním relevantních CP na příslušném účtu ve SCP v případě prodejních objednávek a zablokováním adekvátních prostředků na hotovostním účtu ve specifické bance v případě nákupních objednávek.

STŘEDISKO CENNÝCH PAPIRŮ

V České republice je převážná většina cenných papírů registrovaných na veřejných trzích v zaknihované podobě, tj. v podobě magnetických záznamů ze

zákona uložených ve Středisku cenných papírů. Zde jsou také vedeny účty všech majitelů těchto zaknihovaných cenných papírů. Z tohoto důvodu se žádný obchod se zaknihovanými cennými papíry neobejde bez asistence SCP. Základním úkolem SCP je vedení jednotné evidence zaknihovaných cenných papírů a jejich majitelů. SCP je tak vedle SKD druhým registračním centrem CP v České republice.

Na SCP jsou napojeny UNIVYC a RM-Systém, které zadávají středisku pokyny ke změně vlastnictví cenných papírů na základě realizovaných obchodů.

Podle nově přijatého zákona o podnikání na kapitálovém trhu by po SCP měl převzít evidenci centrální depozitář. Zatím nebyl zřízen, ale je zřejmé, že evidence cenných papírů vedená SCP je základem, na kterém bude centrální depozitář vytvořen.

MEZINÁRODNÍ PLATBY

Pro mezinárodní platby používají banky účty, které mají u zahraničních korespondenčních bank nebo - v případě poboček zahraničních bank - používají vlastní síť. Zahraniční banky užívají vlastní síť a korespondenční vztahy svých centrál. Ve většině případů je k transferům využíván SWIFT. Pokud banka v ČR obdrží příchozí platební instrukci denominovanou v korunách, která má být kreditována z účtu vedeného v jiné bance, pak další transfer je prováděn přes CERTIS.